

Шаповалов А. П.

магістр,

Університет митної справи та фінансів

м. Дніпро, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-362-3-18>

МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА

В сучасній інформаційній економіці творча діяльність людини є однією з найпотужніших рушійних сил розвитку цивілізації. Економічна ефективність, науково-технічний рівень виробництва та соціально-економічний прогрес залежать від обсягу накопичених у суспільстві знань та ефективності використання інтелектуальних ресурсів країни. Ефективність інноваційної моделі розвитку, що базується на використанні об'єктів інтелектуальної власності, підтверджується світовим досвідом. Вчені, підприємці, менеджери, фінансисти, висококваліфіковані технічні фахівці та інші професіонали, які займаються поширенням високих технологій, інформації та нових знань, є новою інтелектуальною елітою і головним суспільним багатством розвинених країн.

Світовий досвід свідчить, що від рівня освіченості та ставлення суспільства до інтелектуальних цінностей залежить рівень життя всіх верств населення та загальне соціально-економічне становище країни. Тільки інтелектуально багаті суспільства можуть гарантувати високий рівень життя і національне процвітання в умовах відсутності природних ресурсів, таких як енергія і корисні копалини. Ні багатство надр, ні родючі землі, ні ідеальний клімат, ні туристичні принади не можуть зрівнятися з потенційною силою і соціальною значущістю людського розуму [1].

Інтелектуальний капітал – це колективні знання, досвід, підготовка та інтуїція всіх працівників компанії чи установи (або держави). Він включає в себе налагоджені зв'язки, бази даних, комп'ютерні мережі, які миттєво обробляють інформацію та передають її всім працівникам відповідної організації, що дозволяє їй швидко та адекватно реагувати на зміни.

Слід зазначити, що більшість дослідників і практиків приходять до висновку, що на організаційному рівні інтелектуальний капітал є сумою трьох елементів:

1. Людський капітал – це капітал, набутий працівниками організації у вигляді досвіду, знань, навичок, інноваційного потенціалу, а також загальної культури та філософії організації.

2. Структурний капітал – найбільш неоднорідна частина інтелектуального капіталу. Він включає апаратне та програмне забезпечення, організаційні структури, патенти та все інше, що дозволяє працівникам підприємства реалізувати свій виробничий потенціал.

3. Споживчий капітал (ринковий капітал) – капітал, який зазвичай включає торгові марки, знаки обслуговування, фірмові найменування, ділову репутацію, наявність «своїх людей» в організаціях партнерів і клієнтів, постійних клієнтів, повторні контракти з клієнтами тощо.

В основі цих трьох елементів лежить людський капітал – найбільш динамічний елемент, який дозволяє підприємству генерувати довгострокові прибутки. Якщо структурний капітал може бути зареєстрований як власність і є об'єктом купівлі-продажу, то людський капітал не розглядається як власність підприємств.

Розуміння сутності та ролі інтелектуального капіталу підприємства у відтворювальному процесі має стати основою для формування нової парадигми у вітчизняному менеджменті компаній – управління знаннями (knowledge management). За оцінками експертів, в середньому 80% ринкової вартості компанії формують нематеріальні активи та корпоративні знання, а 95% ринкової вартості акцій високотехнологічних компаній припадає на нематеріальні активи [2].

Проведений аналіз свідчить про наявність великої кількості різних методів, підходів та методик, для оцінки інтелектуального капіталу, які розрізняються як по набору розрахункових показників, так і за якісними характеристиками. Зарубіжні вчені їх групують їх за чотирма групами [3]:

1. Методи прямого вимірювання інтелектуального капіталу (Direct Intellectual Capital Methods, DICM).

2. Методи ринкової капіталізації (Market Capitalization Methods, MCM).

3. Методи віддачі на активи (Return on Assets methods, ROA).

4. Методи підрахунку балів (Scorecard Methods, SC).

Для оцінювання інтелектуального капіталу фірми використовують також коефіцієнт Q Тобіна (Дж. Тобін, нобелівський лауреат у галузі

економіки 1981 р.), який розраховується як співвідношення ринкової вартості фірми (дорівнює ринковій ціні всіх її акцій) та віднової вартості її активів (дорівнює сумі витрат, необхідних для придбання матеріальних активів фірми за поточними цінами). Значення коефіцієнта Q Тобіна, яке перевищує 1, є свідченням того, що ринок високо оцінює нематеріальну складову фірми – її інтелектуальний капітал, практичне використання якого дає їй можливість отримувати надприбутки [4].

Сьогодні значення коефіцієнта Q Тобіна для ефективних компаній сягає 5–10 одиниць. У наукомістких галузях воно ще вище, а для фірм, зайнятих у сфері комп'ютерних технологій і виробництві програмного забезпечення, коефіцієнт Q Тобіна може сягати декількох сотень. Це засвідчує, що у таких компаніях головним виробничим чинником є інтелектуальний капітал, а матеріальні активи, практично не створюючи вартості, виступають у ролі інфраструктурного забезпечення [4].

Водночас цей підхід, на нашу думку, має певні обмеження у застосуванні до значної кількості вітчизняних підприємств. Найбільш суттєвою проблемою є сумнівна ринкова капіталізація корпоративного сектору вітчизняної промисловості. Причиною такої ситуації є те, що більшість підприємств є юридичними особами лише за формальними ознаками. Це пов'язано з тим, що в обігу фондового ринку перебувають акції небагатьох акціонерних товариств, попит на ці акції є низьким, а дивіденди акціонерам не виплачуються. Таким чином, механізми фондового ринку, які можуть залучити додаткові кошти для розвитку, є недоступними для більшості вітчизняних компаній.

Таким чином, очевидно, що на сьогодні не існує єдиної, загальновизнаної методики оцінки інтелектуального капіталу та його окремих структурних елементів. Існують також сумніви щодо можливості розробки досконалої методики, враховуючи сутнісні характеристики предмета дослідження. Тому виходом із цієї ситуації на сучасному етапі є комплексне використання існуючих методів та показників, адаптованих до специфіки та потреб окремих підприємств.

Література:

1. Житченко Г. О. Сутність та визначення поняття «інтелектуальний капітал» *Економіка та суспільство*. 2017. № 12. С. 255–259.
2. Коваленко М. Теорія і методологія управління розвитку регіонального господарського комплексу в контексті економіки знань: монографія. Херсон : Олді-плюс, 2007. 312 с.

3. Нестеренко О. О. Бінарна система оцінки інтелектуального капіталу в інтегрованій звітності. *Інтелект XXI*. 2018. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2018_2_42 (дата звернення: 29.01.2024).

4. Чуприна О. О., Чуприн К. С. Методологічні підходи до оцінювання інтелектуального капіталу. *Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого"*. Серія : *Економічна теорія та право*. 2013. № 3. С. 22–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_etp_2013_3_5 (дата звернення: 16.02.2023).